

Б.Ж. Санбаева, К.А. Есенова*Әл-Фараби атындағы Қазақ ұлттық университеті, Алматы, Қазақстан
(E-mail: sanbaeva.balim@mail.ru, kamchat_esenova@mail.ru)*

Шетелдік студенттердің Қазақстандық жоғары оқу орнына бейімделуі

Аңдатпа. Шетелдік студенттердің Қазақстандық жоғары оқу орнына бейімделу көп қырлы үдеріс. Шетелдік студенттердің университеттік ортаға бейімделуін, жаңа климаттық жағдайларға, уақытқа, жаңа білім беру жүйесіне, жаңа қарым-қатынас тіліне, жаңа елдің мәдениетіне бейімделуін зерттеу.

Зерттеу мәселесі бойынша философиялық, әлеуметтік, психологиялық, педагогикалық әдебиеттерге талдау жасалып, тура және жанама бақылау жасалып, сауалнама әдістері қолданылды. Зерттеу әл-Фараби атындағы Қазақ ұлттық университетінде шетелден келген 1 курстың 42 студентіне 8 ай көлемінде сырттай бақылау жүргізіп, сауалнама әдісі арқылы университеттік ортаға бейімделуіне зерттеу жүргізілді.

Зерттеу нәтижесі бойынша шетелдік студенттердің Қазақстандық жоғары оқу орнына әлеуметтік және педагогикалық бейімделу үдерісі және оқу барысында туындайтын мәселері анықталды. Жоғары білім беру орындарында шетелдік студенттердің әлеуметтену ерекшеліктеріне тіл, білім, жатақхана сияқты негізгі факторлармен бірге педагогтармен өзара қарым-қатынасы және т.б. әсер ететіні зерттелді.

Эмпирикалық әдістерді пайдалана отырып шетелдік студенттердің Қазақстандық оқу орнына бейімделуге кедергі болатын мәселелерін анықтап оны шешу жолдарын ұсындық.

Түйін сөздер: бейімделу, әлеуметтену, шетел студенттері, жоғары оқу орны, педагогикалық бейімделу, әлеуметтік бейімделу, психологиялық бейімделу, университеттік орта.

DOI: <https://doi.org/10.32523/2616-6895-2023-143-2-422-433>

Кіріспе

Қазақстандық жоғары оқу орындарында шетелдік студенттерді оқыту әрқашан маңызды болған. Қазіргі жағдайларға байланысты студент бойынан тұлғаның жетекші қасиеттерінің бірі ретінде бейімделу қабілетін дамыту алдыңғы орынға шықты. Осыған байланысты білім беру үлгілерінің оңтайлану жағдайларын, соның ішінде – жоғары мектепте білім алудың алғашқы кезеңінде студенттердің сәтті бейімделуіне жағдай жасайтын ЖОО білім беру ортасын түзу қажеттілігі туындады әсіресе шетел студенттерінің университеттік ортаға әлеуметтік-педагогикалық бейімделу мәселесі өзекті болып отыр.

Бейімделу мәселесін алғаш болып қарастырған ғалымдар атап өтер болсақ Селье Г. [1], Анохин П. [2], Меерсон Ф. [3], Казначеева В. [4], Медведев В. [5] және т.б.

Ал студенттердің бейімделу үрдісі сыртқы ортаға бейімделу негізінде жаңа тұлғалық қасиеттерінің қалыптасуымен, жаңа жағдайларға сай өсу динамикасының тепе-теңдігін сақтауымен байланыста қарастырылды.

Бейімделудің басқа да күрделі процестер секілді өз динамикасы бар. Зерттеушілер бұл мәселені шешуде «бейімделу бір күнге де үзілмейді, ал жағдайлар үнемі өзгеріп отырады» – деген бағытта қарастырады. П.Ф. Головатыйдың пайымдауынша, бейімделу

процесі- студенттік шақтың барлық кезеңін қамтитын өзгермелі процесс [6].

Соңғы Қазақстандық зерттеулерге тоқталатын болсақ Әлқожаева Н.С. және Есенова К.А: 1 курс студенттеріне сауалнама жүргізу барысында мынадай нәтижелерге келді *“профессор-оқытушылар құрамының студенттермен жұмыс жасау жүйесі олардың бейімделуіне тиімді әсерін тигізеді. Оқытушының студенттің білім беру ортасына толық қанды бейімделуіндегі рөлі ерекше. Осыны әрбір оқытушы өзіндік сезіне де түсіне білуі шарт. Өйткені бейімделу үдерісінің білім сапасына ықпал ететіні айқын. Кез келген білім беру ұйымы нәтижеге және құзыреттілікке бағытталған білімді стратегиялық және тұжырымдамалық тұрғыдан іске асырады. Сапалы білім беру үшін сол ұйым өз субъектілерін үнемі дамытуға мүдделі”* [7]. Биекенов К.У., Ногайбаев Е.О мақаласында шетелдік студенттердің университеттік ортаға бейімделудің бірнеше мәселелері әсер етеді деп айтылған. Олар: тілдік, дидактикалық, тұрмыстық, климаттық, мәдениетаралық, этносаралық, мотивациялық [8]. Бейімделу тақырыбында осындай зерттеулер жасалған, алайда нақты шетелдік студенттердің Қазақстандық оқу орнына әлеуметтік- педагогикалық бейімделу мәселелері жеткілікті зерттелмегенін көреміз. Осылайша біздің зерттеуіміздің мақсаты айқындалады шетел студенттерінің Қазақстандық жоғары оқу орындарына әлеуметтік- педагогикалық бейімделуінің тиімділігін жоғарлату мақсатымыз болып табылады. Алайда бұл мәселені толығымен шешу өте қиын болғандықтан. Біз бірақ жалпы тенденцияларды байқауға болатын модель ретінде әл-Фараби атындағы Қазақ Ұлттық Университетін таңдадық. Себебі әл-Фараби атындағы Қазақ Ұлттық Университеті шет ел азаматтары арасында танымал жоғары оқу орындарының бірі. Бірқатар шет ел мемлекеттердің өкілдері Қазақстанда жоғары білім алуға ұмтылады. Қазақстанда оқу процесінде шетелдік студенттердің әлеуметтену мәселесін қалай жақсартуға болады деген сұрақтарға жауаптар қарастыратын боламыз.

Жоғарыда айтылғандарды ескере отырып мақалада әдебиетке шолу жасалып, әдістерді негіздеп, сандық зерттеулер мен нәтежиелері талданды.

Әдебиетке шолу

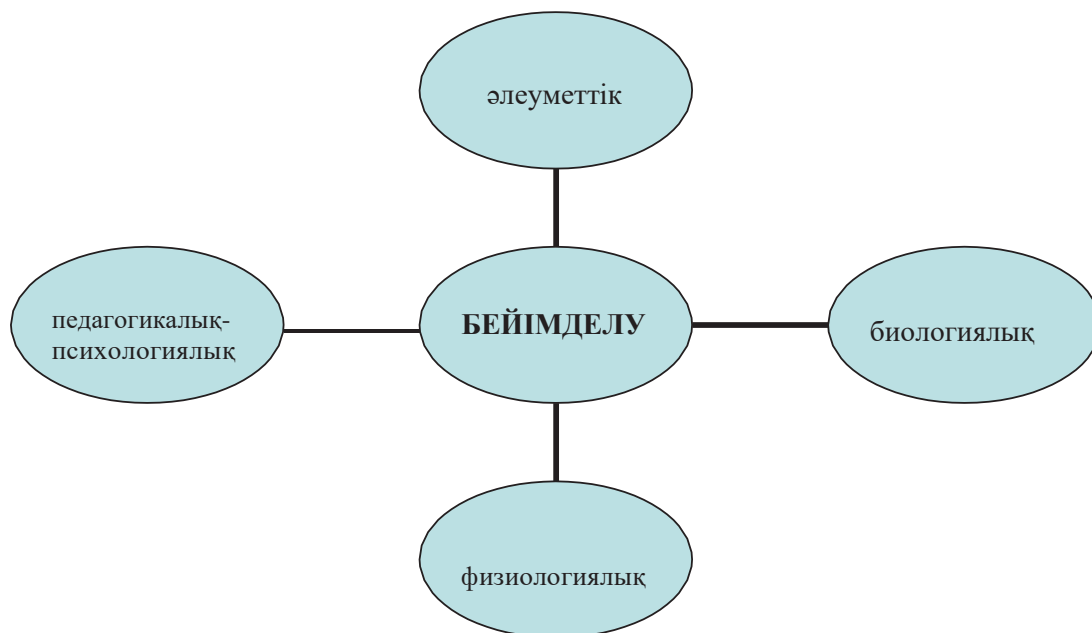
Қазақстандық жоғары оқу орындарында шетелдік студенттерді оқыту әрқашан маңызды болған. Университеттердегі шетелдік студенттердің саны саяси маңызды болып табылады. Бұл елдің беделінің артуына, Республиканың халықаралық мәртебесіне, әлемдік зияткерлік қоғамдастыққа интеграциялануына оң әсерін тигізеді. Университеттердің қаржылық мүдделері маңызды рөл атқарады. Онда шетелдік студенттерді оқыту жоғары оқу орындарының материалдық-техникалық және ғылыми базасын арттыруда белгілі бір үлеске ие.

Жалпы жоғары оқу орны – лицензияға сәйкес жоғары білім берудің кәсіптік оқу бағдарламаларын жүзеге асыратын заңды тұлға. Қазақстан Республикасының Білім туралы Заңында «Университет – мамандықтардың үш және одан да көп тобы бойынша жоғары білім берудің, магистратураның және докторантураның білім беретін оқу бағдарламаларын іске асыратын, іргелі және қолданбалы зерттеулерді жүзеге асыратын, ғылыми және әдістемелік орталық болып табылатын жоғары оқу орны» - делінген. Олай болатын болса осы университеттегі білім алуға келген студенттерді сол университеттің білім беру ортасына бейімдеу сапалы білім беріп, бәсекеге қабілетті мамандарды даярлау сол университеттегі білім беретін оқытушылардың, куратор эдвайзерлердің, университет қызметкерлерінің бірден бір міндеті [9]. Жалпы бейімделу мәселесі қазіргі таңда отандық, шетелдік ғалымдардың философия, педагогика, психология, әлеуметтану салаларында қарастырылып жүрген мәселелердің бірі. Жоғары оқу орнының студенттерінің бейімделуі қарастырылғанымен нақты шетел студенттерінің университеттік білім беру ортасына бейімделуі бүгінгі күннің өзекті мәселелерінің бірі.

Алдымен бейімделу ұғымын қарастыратын болсақ, Ровенских О.А. студенттердің бейімделуі – психикалық қайта құрылымданудың күрделі үдерісі және ол тұлғаның жекелеген сипаттарының деңгейлік өзгерістерінде және олардың арасындағы өзара

байланыстың өзгерісінде, сондай-ақ бейімделу үдерісінің түрлі кезеңдеріндегі өзгерістердің әр-алуан арақатынасында көрінуі тиіс деген болжамын алға тартады [10]. Ал Зимняя И.А., тұлғаның бейімделу үдерісі объективті ортаны өзінің тұрмыстық болмысын саналы түрде сезінуі, айыра алуына байланысты туындайды, екіншіден, адамның еңбек қызметі бейімделуші ортада қашанда маңызды, үшіншіден, адам өзінің өмір сүру салтына қарай бейімделу үдерісін пассивті түрде қабылдап қана қоймай, мақсатты түрде өзгерте алады [11].

Адамның бейімделуінің: педагогикалық-психологиялық, физиологиялық, биологиялық, әлеуметтік, деп төрт түрге бөліп қастырылады (1-сурет).

Сурет 1. Адамның бейімделуі

Бейімделу (ағыл. adaptation, орыс. адаптация) – алғашында биологияда пайда болған термин, құрал мағынасын беріп, қоршаған орта мен ағза арасындағы байланысты зерттеу кезінде қалыптасты. Кейін әлеуметтік, гуманитарлық ғылымдардың жаңа идеяларымен толығып, жаңа мағынаға ауысты (физиология, медицина, биология, психология т.б.) . Бейімделу сондай-ақ теориялық ұғым ретінде гештальтпсихология, швейцар психологі Ж. Пиаже шығарған интеллект даму теориясындағы индивид пен қоршаған орта арасындағы өзара қатынастың гомеостаздық тепе-теңесу процестері ретінде түсіндіретін психологиялық тұжырымдамаларда да кеңінен қолданылады .

Адамның бейімделуі биологиялық және психологиялық деп екіге бөлінеді: біріншісі, ағза функцияларының және құрылымының ортадағы жағдайға, шартқа бейімделуі; екіншісі адамның әлеуметтік индивид ретінде, белгілі талаптарға, жағдайларға, принциптерге, әлеуметтегі және қоғамдағы әдептілік ережелеріне, өзіндегі жекелік қасиеттерін ескере бейімделу үрдісі болып танылады. Әлеуметтік ортаның талаптарына индивидтің белсенді бейімделу үрдісі психологияда әлеуметтік бейімделу(әлеуметтену), әлеуметті аккомодация деп аталады. Қабылдаудың нәтижелілігін арттыру және рецепторларды шектен тыс жүктемеден сақтау мақсатымен сезім мүшелерінің әртүрлі стимулдар ерекшеліктеріне сәйкес бейімделу орын алады. Бейімділік – индивидтің өзін қызықтыратын белгілі бір іске таңдамалы бағыттылығы. Өмірде кездесетін жағдайларға, ең жақсы түрде бейімделуге ықпал ететін адам қылығы

Ал ғалым Бекмаханов К.Е. психологиялық бейімделуді – әлеуметтік тұрғыдан қажетті

құндылық бағыт және мінез құлықты меңгеру, әлеуметтік ортаның күтілетін нәтижелері мен тұлғаның бағыт-бағдарын жақындастыратын үдеріс және бейімделудің әлеуметтік және психологиялық тұстары бір-бірімен үздіксіз байланыста, деп қарастырған [12]. Адамның бейімделу мүмкіндіктері оның тегіне, жасына денсаулығына және дағдылануына байланысты. Мысалы: ақыл-ой еңбегімен айналысатын, аз қимылдайтын адамдар дене еңбегімен айналысқан кезде тез шаршап қалады.

Педагогикалық-психологиялық бейімделу – бұл кез-келген адамның басқа ортаға ауысқанда сол ортадағы психологиялық ерекшеліктерді сол ортаға қалыптасқан мәдениетті, тәрбиені қабылдауы. Психологиялық бейімделуге қатысты Пермь Мемлекеттік Педагогикалық Университетінің зерттеуші ғалымдары Лукьянова И.П. мен Огневаның О.С. «Бірінші курс студенттерінің психологиялық ерекшеліктері мен жоғары оқу орындарына бейімделу проблемалары» деген еңбегінде студенттердің жоғары оқу орындарына бейімделуі мен олардың психологиялық ерекшеліктері туралы айтады.

Әлеуметтік бейімделу ұғымы адамның тұлғалық сапаларына сай өз-өзін ұстауының формасы ретінде қарастырылады. Психологиялық тұжырымдамаларда тұлғаның бейімделуі топтың немесе жеке тұлғаның белгілі материалды жағдайларға, әлеуметтік ортаның нормаларына және құндылықтарына белсенді ыңғайлану үдерісі, әлеуметтену үдерісінің құрамдас бөлігі ретінде түсіндіріледі.

Рогалева И.Г. әлеуметтік бейімделуді өзінің жұмысында былай талдайды: *университет студенттерінің әлеуметтік бейімделуінің ерекшелігі студенттің жоғары оқу орнымен және әлеуметтік ортамен белсенді өзара әрекеттесуінен көрінеді. ЖОО-ның тәрбие кеңістігінің параметрі ретінде оның қанықтылығы (ресурстық әлеуеті), инновациялық инфрақұрылым субъектілерін құру және қосу есебінен полисубъектілік сипаты ерекшеленеді* [13].

Машенбаев Т.Б. өз еңбегінде жоғары оқу орындарындағы түлектер мен оқытушылар арасындағы бірінші жылдары өзара қатынасқа келетін жұмыс түрлерін ұсынады: көшпелі кеңес өткізу, (қолайлы демалыс кездерінде), өз студенттерімен факультет мұғалімдерімен кешенді іс-сапарлар, куратор мен студенттің арасындағы үнемі байланыстың болуы, жас педагогтар мен олардың жетекшілеріне семинар өткізу, бейімделу барасында сұрақ жауап жүргізу және тағы да басқа жолдарын ұсынады [14].

Ровенских О.А. студенттердің бейімделуі - психикалық қайта құрылымданудың күрделі үдерісі және ол тұлғаның жекелеген сипаттарының деңгейлік өзгерістерінде және олардың арасындағы өзара байланыстың өзгерісінде, сондай-ақ бейімделу үдерісінің түрлі кезеңдеріндегі өзгерістердің әралуан арақатнасында көрінуі тиіс деген болжамын алға тартады [10].

Жоғарыда отандық студенттердің бейімделуін қарастырған болсақ, енді шетел студенттерінің бейімделуі екі есе күрделі жүреді өйткені шетел студенттерінің университеттік ортаға бейімделуіне бірнеше факторлар әсер етеді. Қазақстандағы шетелдік студенттердің бейімделу процесін зерделеу әлеуметтік бейімделу жолындағы бірнеше негізгі кедергілерді бөліп көрсетуге мүмкіндік береді:

- 1) тілдік;
- 2) тұрмыстық;
- 3) климаттық;
- 4) мәдениетаралық;
- 5) этносаралық;
- 6) мотивациялық.

Әрине, олардың ішіндегі ең бастысы - тілдік кедергі. Қазақ немесе орыс тілін білмеу – шетелдік студенттердің әлеуметтік бейімделуіндегі басты кедергі. Шетелдік студенттердің қазақ тілін немесе орыс тілі меңгеру мәселелері ана тіліне қатысы жоқ тілдің күрделілігімен байланысты болуы мүмкін, шетелдік студенттерде фонематикалық есту және айтылу дағдылары ұзақ қалыптасады, шетелдік студенттердің көпшілігі қазақ немесе орыс тілдері деңгейі өте төмен дәрежеде Қазақстанға оқуға келеді [8]. Дегенмен Barker M.J. өз зерттеуінде

шетел студенттерінің университеттік ортаға бейімделудің тиімді жолдарын көрсетті яғни олар: мәдени даму, достық және достар арасында өзге ұлтты достарының көп болуы, оқу барысында студенттер жиі саяхаттауы, оқу барысында мәдени қарым-қатынасы жақсарту деп көрсетіп кетеді [15].

Шетелдік студенттердің толық қанды бейімделуіне тек қана тіл мәселесі де кедергі емес оны біз келесі Моднов С.И. және Ухов Л.В. зерттеуінде көре аламыз. Авторлардың айтуынша шетелдік студенттердің бейімделуіне материалдық және тұрмыстық жағдайларының төмендігі яғни олардың өмір сүруінің қолайсыз жағдайларымен байланысты. Моднов С.И. және Ухов Л.В. шетелдік студенттердің жақсы оқуы үшін университет тарапынан шетелдік студенттерге жатақханамен толық қамтамасыз етілу керектігі айтылған [16].

Осы тақырып аясында жүргізілген бірнеше зерттеулерге тоқталатын болсақ Әлқожаева Н.С. және Есенова К.А. зерттеуінде 1 курс студенттерінің білім беру үдерісіне бейімделуде келесідей тұжырым жасайды «Студенттердің бейімделуі дегеніміз – олардың әлеуметтік қасиеттерді, тәжірибені меңгеру барысында өздері әлеуметтік тәжірибеге ене отырып, өзіндік жеке өмірде әрекет етуге бағытталған көпқырлы күрделі үдеріс» [7] жоғарыда айтылған оймен келісе отыра келесі автордың ойында ескерсек ол өзінің зерттеуінде мектеп оқушыларының жаңа оқу бағадарламасына бейімделуде процесінде балалар мен жасөспірімдердің дене және психикалық денсаулығы мәселелерін ескеруі қажет деп айтып кеткен .

Ал енді шетелдік студенттердің университеттік ортаға бейімделуіне байланысты зерттеулерге тоқталсақ. Иманалиева М.Т. зерттеуінде және Ключникова Е.В. зерттеуінде шетел студенттерінің бейімделуімен әр түрлі қиындықтарды байланыстырған, олар: психофизиологиялық, оқу - танымдық, қауіпсіздік пен өмірді қамтамасыз ету, қаржылық, оқу кезеңінде шетелдік студенттерді жұмысқа орналастыру деп атап кеткен [17], [18].

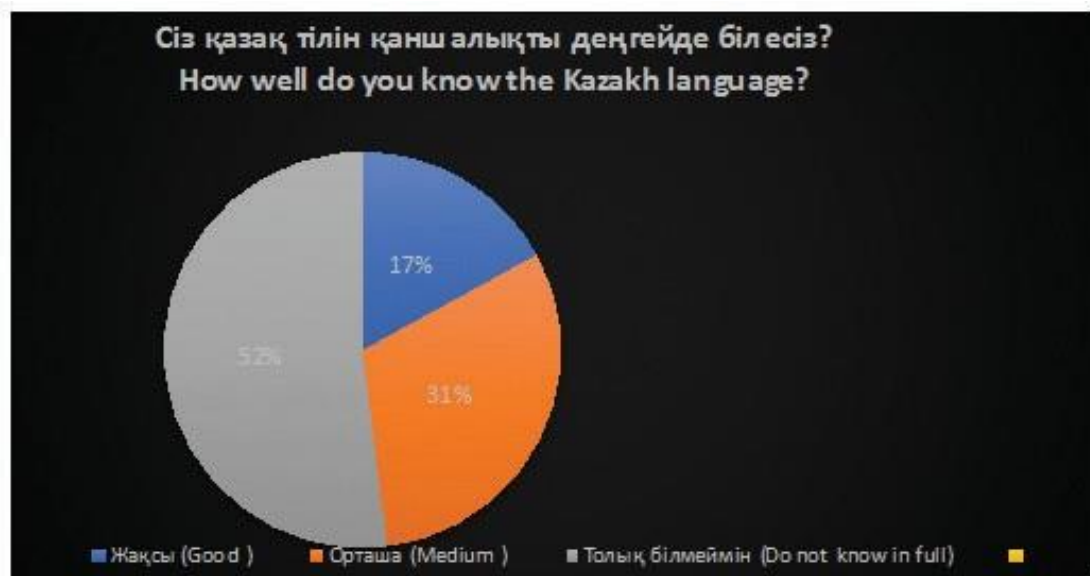
Осы айтылған мәселер қазіргі таңда Қазақстанда толық зерттелмеуіне байланысты жоғарыда ғалымдардың айтқан тұжырымдамаларымен келісе отырып шетел студенттерінің университеттік ортаға бейімделуіне кедергі келтіретін себептерді саралап айтатын болсақ ең бірінші тіл мәселесі, оқу- тәрбиелік, қаржылық, тұрмыстық және т.б. мәселелерге өзіміздің сандық зерттеуімізді жүргізу маңызды деп ойлаймыз.

Зерттеу әдістері

Бұл мақалада шетелдік студенттердің жоғары оқу орнына бейімделуі жайлы айтылады. Біз ақпаратты әл- Фараби Қазақ Ұлттық университетінде оқитын 1 курс шетелдік студенттерінен сауалнама әдісі арқылы 42 респонденттен алдық. Сауалнамада 10 сұрақ берілді олар: аты-жөнің, жасың, қай елдің азаматысың және т.б. сұрақтар болды. Әр түрлі мамандықта оқитын 42 шетелдік студенттерден сандық зерттеу жүргізілді және нәтижелеріне статистикалық анализ жасалды. Сауалнама екі тілде алынды қазақ және ағылшын. Зерттеу барысында шетел студенттерінің келген елдері (Туркменстан, Индия, Сирия, Германия, Туркия, Кыргызстан) және жастары, мамандықтары (Биология және биотехнология, Биомедицина, Жалпы медицина және т.б.) да анықалды.

Зерттеу нәтижесі

Шетелдік студенттердің жоғары оқу орнында білім алуына бейімделуінде қандай қиыншылықтар туады, не кедергі болады деген сауалға жауап іздеу барысында әл-Фараби атындағы қазақ ұлттық университетінің Биология және биотехнология факультеті және Медицина және денсаулық сақтау факультетінің бірінші курс студенттерінің арасында сауалнама жүргізілді. Сауалнамаға жалпы 42 студент қатысты. Сауалнаманың қортындысы бойынша «Сіз қазақ тілін қаншалықты деңгейде білесіз?» деген сауалға жақсы білемін 17%, орташа 31%, толық білмеймін 52% шетелден келген студенттердің қазақ тілін жақсы білмейтінін көре аламыз (2 сурет).

Сурет 2. Сіз қазақ тілін қаншалықты деңгейде білесіз

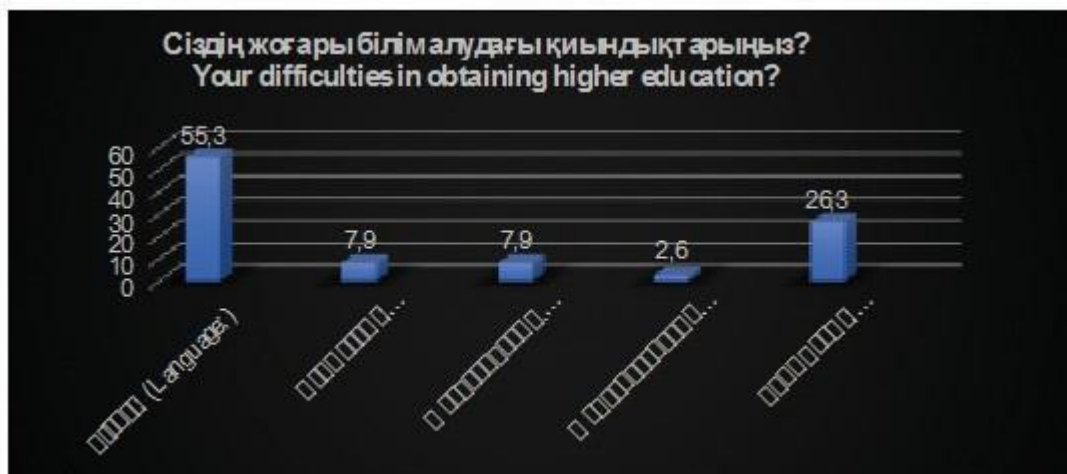
«Шетелдік студенттерді қолдайтын қандай орталықтарды білесіз?» деген сауалға 30 студент «білмеймін» деп жауап берсе 6 студент «консульство» десе ал 4 студент «Керемет студенттерді қолдау орталығы» деп берді.

«Жатақханада өмір сүру шарттары ұнайды ма сізге?» деген сауалнамаға «иә» деген 37,5%, «жоқ» 17,5%, «жатақханада тұрмаймын» 45% пайызды көрсетті. (3 сурет). Шетелдік студенттердің көп пайызы жатақханада тұрмайтын көре аламыз.

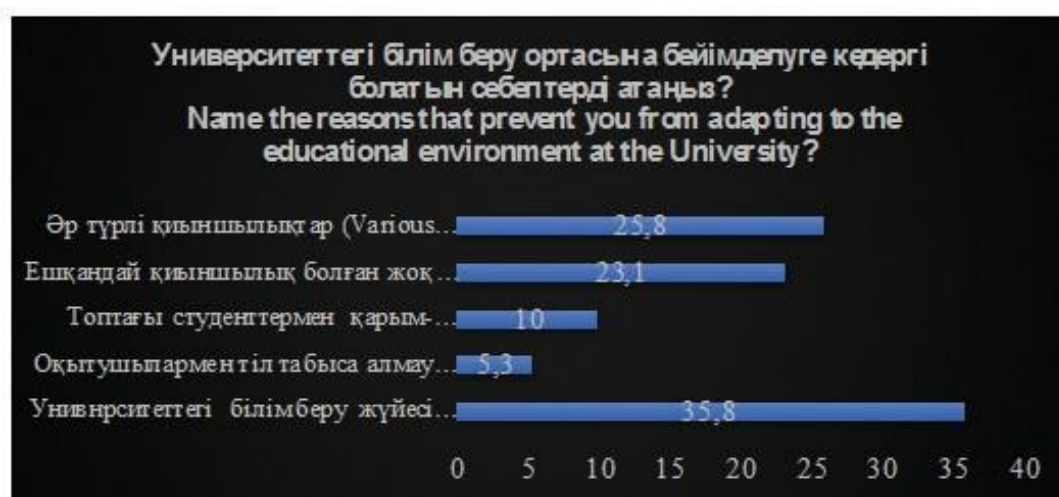
Сурет 3. Жатақханада өмір сүру шарттары ұнайды ма сізге

«Сіздің жоғары білім алуудағы қиындықтарыңыз?» деген сауалға мынадай жауаптар берілген: тілдік 55,3%, тұрмыстық 26,3%, климаттық 7,9%, мәдениет аралық 2,6%, мотивациялық 7,9%. Яғни шетел студенттерінің жоғары білім алуындағы бірінші кедергісі тілдік болып тұрғанын көреміз (4 сурет).

Сурет 4. Сіздің жоғары білім алудағы қиындықтарыңыз

«Университеттегі білім беру ортасына бейімделуге кедергі болатын себептерді атаңыз?» сауалнамаға «ешқандай қиыншылық болған жоқ» 23,1%, «университеттегі білім беру жүйесі яғни кредиттік жүйе» 35,8%, «әр түрлі қиыншылықтар» 25,8%, «оқытушылармен тіл табыса алмау» 5,3%, топтағы студенттермен қарым-қатынас жасай алмау 10 % (5 сурет).

Сурет 5. Университеттегі білім беру ортасына бейімделуге кедергі болатын себептерді атаңыз

Зерттеу нәтижелерін талдау

Бұл зерттеу шетелдік студенттердің Қазақстандық жоғары оқу орнына әлеуметтік және педагогикалық бейімделуі үдерісі және оқу барысында туындайтын кедергілерін анықтауға әсер етті. Жоғары білім беру орындарында шетелдік студенттердің әлеуметтену ерекшеліктеріне тіл, білім, жатақхана сияқты негізгі агенттермен бірге педагогтармен өзара қарым-қатынасы және т.б. екені анықталды. Біздің зерттеулердің нәтижелері бойынша мынадай нәтижелер шықты яғни бейімделуге тіл, жатақхана, жоғары білім алудағы қиындықтар, бейімделуге кедергі болатын себептері анықталды. Зерттеуіздегі мәселелер жоғарыда айтылған авторлардың ойларымен сәйкес келді. Әлқожаева Н.С.

және Есенова К.А. зерттеулерінде студенттердің бейімделуіне оқытушы мен студент арасындағы қарым- қатынас әсер етеді деп кеткен [7]. Біздің зерттеуімізде де шетелдік студенттер оқытушылар арасындағы қарым-қатынас білім беру ортасына бейімделуге кедергі болатын себептерінің бірі екені туралы айтылған болатын. Ал Машенбаев Т.Б. осы оқытушы мен студент арасындағы қарым-қатынасын жақсарту жолдарын ұсынған [14]. Оқытушы мен шетелдік студент арасындағы жақсы қарым-қатынас олардың жақсы бейімделуіне әкеледі. Студенттердің бейімделуіне жағымды орта тудырады.

Шетелдік студенттердің Қазақстандық жоғары оқуға келетін кезде олардың қазақ тілін білмей келетіні өте өкінішті. Қазақстандық жоғары орындарындағы қазақ тіліне дайындайтын орталықтардың жоқтығы да өкінішті. Биекенов К.У. пен Ногайбаев өзінің мақаласында атап кеткендей шетелдік студенттердің қазақ және орыс тілін білмей келуі бейімделудің ең басты кедергісі екені. Тілді дұрыс білмеудің себебінен шетелдік студенттер оқу үдерісінен, жаңа достар табу мен қарапайым күнделікті дүкенге барудан қиыншылықтар көреді [8]. Шетелдік студенттердің бейімделуіне тек қана тілдік мәселе емес және тұрғылықты орын мәселесі де маңызды рөл атқарады. Жоғарыда айтылып кеткен Моднов С.И. және Ухов Л.В. зерттеуінде көрсетілгендей шетелдік студенттердің материалдық тұрмыстық жағдайы басты рөлде дегендей біздің зерттеуімізде соны аңғарсақ болады [16]. Шетелден келген студенттердің көбісінде тұрғын үй және жатақхана мәселесі мазалайды. Көбінесе жатақхана жағдайы шетелдік студенттердің көңілінен шыға бермейді себебін Биекенов К.У. пен Ногайбаев Е.О. еңбегінде көре аламыз Қазақстан университеттерінің жатақханалары әлем университеттерінің студенттік жатақханаларынан айтарлықтай ерекшеленеді. Көптеген елдерде студенттер қазіргі заманғы жатақханаларда екі түрдегі бөлмелерде тұрады: қонақ үй типі (кондиционермен, жуынатын бөлме, телефон, теледидар және тоңазытқышпен жабдықталған) және экономикалық класс (телефонмен және теледидармен, дәлізде ванна бөлмелері бар). Қалауы және мүмкіндігі болса, шетел студенттері университет маңында салыстырмалы түрде арзан пәтер жалдай алады. Қазақстанда студенттік жатақханалардың көпшілігінде мұндай жағдайлар жоқ. Әдетте, оларда лифт жоқ, душ бөлмесі барлық жатақханада жалғыз, жиі бөлме суық және ыстық су жоқ, бөлмелерде интернет жоқ, тамақ дайындауға жақсы жағдайлар жоқ, бұл шетелдік студенттер үшін өте маңызды, өйткені олардың көпшілігі қазақстандық асханаға үлкен қиындықпен үйренеді, ал көпшілігі мүлдем үйренбейді деген ойымен келісеміз [8]. Ал енді келесі шетелдік студенттерді қолдайтын орталықтарға тоқталатын болсақ студенттердің басым бөлігі қолдайтын орталықтарды мүлде білмейтінін немесе ондай орталықтардың университетте жоқтығы деп зерттеуімізде жазып кеткен. Яғни Рогалева Г.И. зерттеуінде айтылғандай шетелдік студенттердің университеттік ортаға қолайлы бейімделуі үшін оларға арналған тілдік, бейімдік орталықтардың болуы қажеттігі [19]. Автормен келісе отырып егерде шетелдік студент тілдік, психологиялық, әлеуметтік қиыншылықтар көрген жағдайда оларды қолдайтын орталықтар университет ішінде болғаны дұрыс. Келесі зерттеуімізде шетелдік студенттер бейімделудің келесі қиындығын университеттегі кредиттік жүйе деп келтірген болатын яғни мектепте дәстүрлі бағалауға үйренген оқушының студент болғандағы кездесетін қиыншылықтары университеттегі бағалау жүйесін түсінбеу қиыншылықтар екендігін көрсетіп тұр [7]. Кредиттік жүйеге шетелдік студенттердің бейімделе алмауы ол да бір көрсеткіш болып отыр. Шетелдік студенттердің университеттік ортаға бейімделе алмауы тіл, оқу үдерісі, жатақхана екендігін жоғарыда зерттеуімізде көрсетілді. Шетелдік студенттердің университеттік ортаға бейімделуін қазіргі таңда жеткілікті зерттеулер жүргізілмей жатқанына көзіміз жетті.

Қорытынды

Бұл зерттеу шетелдік студенттердің университетке келгенде әлеуметтік-педагогикалық бейімделуі өте маңызды екенін көрсетті. Бейімделуге әсер ететін 5 фактор екені яғни: 1) тіл, 2) тұрғын үй, жатақхана мәселесі, 3) кредиттік жүйе, 4) оқытушылар қарым-қатынасы, 5)

бейімделу орталықтары екені аңғарылды. Сонымен шетелдік студенттердің әлеуметтенуіне оңды әсер ететін агенттерде атап өтілді. Біз студенттердің табысты бейімделуі оның әлеуметтенуінің интегративті өлшемі екенін бағамдадық. Кредиттік жүйені меңгеру, жоғарғы оқу орнының қоғамдық өміріне белсене араласу, басқа студенттермен және оқытушылармен жағымды қарым-қатынас орната білу шетелдік студенттер бейімделуінің басты бағыттарының бірі. Зерттеу нәтижесінде шетелдік студенттерге бейімделу үдерісіне тиімді жүруін анықтайтын факторларға тоқталып өттік. Яғни бірінші тілдік мәселесі шетел студенттерінің қазақ тілін толық білмей келетіні және қазақ тілі төмен деңгейде оқу үдерісін бастап кететіні анықталды, жоғары оқу орнындағы оқу-тәрбие үдерісіне қарым-қатынасы, бейімделудегі достарының оқытушылардың қарым-қатынасы және жатақхана тұрғын мәселесі екені анықталды.

Қорыта айтқанда, зерттеу жұмысымызда шетелдік студенттердің университеттік білім беру ортасына бейімделуіне толық қанды жағдай жасап білім беру жүйесіндегі, бәсекеге қабілетті маман даярлаудағы оның маңызы анықталып, бейімделу ерекшеліктері талданды.

Біз зерттеу барысында шетел студенттерінің университеттік ортаға бейімделу мәселесін толықтай қарастырдық деп айта алмаймыз, болашақта шетелдік студенттердің бейімделуіне ықпал ететін тілдік және бейімдік орталықтарды ашу және дамыту жұмыстарды зерттеу жұмыстары керек деп ойлаймыз.

Әдебиеттер тізімі

1. Селье Г. Очерки об адаптационном синдроме. – Москва: Изд-во Медгиз, 1960. – 225 с.
2. Анохин П. Очерки об адаптационном синдроме. – Москва: Медицина, 1975. – 278 с.
3. Меерсон Ф. Адаптация, стресс и профилактика. – Москва: Наука, 1981. – 278 с.
4. Казначеева В. Современные аспекты адаптаций. – Новосибирск, 1986. – 120 с.
5. Медведев В. Компоненты адаптационного процесса. – Ленинград: Наука, 1989. – 109 с.
6. Головатый Н.Ф. Студент: путь к личности. – Москва: Изд-во МГУ, 1982.
7. Әлқожаева Н.С., Есенова К.А. Студенттердің білім беру үдерісіне бейімделуі: дәстүрлі және инновациялық көзқарас // Қазақстан ПҒА Хабаршысы. – 2015. – №1 – Б. 41.
8. Биекенов К.У., Ногайбаев Е.О. К проблеме социальной адаптации иностранных студентов к условиям казахстанских вузов // Вестник КазНУ. Серия психологии и социологии. – 2012. – № 4(43). – С. 35.
9. 118 Жарлығымен бекітілген «Қазақстан Республикасында білім беруді дамытудың 2011-2020 жылдарға арналған Мемлекеттік бағдарламасы». [Электронды ресурс] – URL: <https://adilet.zan.kz/kaz/docs/U1000001118> (өтініш берілген күн: 20.05.2022).
10. Ровенских О. Педагогическая технология процесса адаптации военнослужащих к условиям профессиональной деятельности. – Калининград, 2011. – 83 с.
11. Зимняя И.А. Педагогическая психология. – Ростов на-Дону, 1978. – 384 с.
12. Бекмаханов К.Е. Проблема психологической адаптации студентов. – Алма-Ата, 1983. – 23 с.
13. Рогалева И.Г. Социальная адаптация студентов – условие формирования субъектной позиции, социального статуса «студент вуза» // Азимут научных исследований: педагогика и психология. – 2015. – №4(13). – С. 7.
14. Машенбаев Т.Б. Қызметін жаңа бастаған ауыл мектебі мұғалімінің кәсіби бейімделуінің педагогикалық жағдайлары. Автореф. пед ғылым канд. – Алматы, 2004. – 28 б.
15. Barker M.J. Academic achievement and social adaptation among international students: a comparison groups study of the peer-pairing program // International Journal of Circuitwo/ Reotions. – 1990. – Vol. 14. – P. 263.
16. Моднов С.И., Ухов Л.В. Проблемы адаптации иностранных студентов, обучающихся в техническом университете // Ярославский педагогический вестник. – 2013. – №2(1). – С. 111.
17. Иманалиева М.Т., Бакирова А.С., Қуат А.Н., Мурзахметова М.К. Оқушылардың жаңартылған оқу бағдарламасына психо-физиологиялық бейімделу ерекшеліктерін зерттеу // Хабаршы. Педагогикалық ғылымдар сериясы. – 2020. – №1(62). – Б. 147.

18. Ключникова Е. Проблемы адаптации иностранных студентов в России // Вестник ТвГУ. Серия Педагогика и психология. – 2018. – №1. – С. 133-140.

19. Рогалева Г.И. Воспитательное пространство вуза как инновационная среда социальной адаптации студентов // Karelian Scientific Journal. – 2017. – Т. 6. – №4(21). – С. 72.

Б.Ж. Санбаева, К.А. Есенова

Казахский национальный университет имени аль-Фараби, Алматы, Казахстан

Адаптация иностранных студентов к казахстанскому ВУЗу

Аннотация. Адаптация иностранных студентов к казахстанскому вузу –многогранный процесс. Изучение адаптации иностранных студентов к университетской среде, адаптации к новым климатическим условиям, времени, новой системе образования, новому языку общения, культуре новой страны.

По проблеме исследования проведен анализ философской, социальной, психологической, педагогической литературы, проведен прямой и косвенный контроль, использованы методы опроса. Исследование проводилось в Казахском национальном университете им. аль-Фараби для 42 студентов 1 курса из-за рубежа в течение 8 месяцев путем внешнего наблюдения и исследования адаптации к университетской среде методом анкетирования.

По результатам исследования выявлены проблемы, возникающие в процессе обучения и процессе социальной и педагогической адаптации иностранных студентов к казахстанскому вузу. Исследовано, что на особенности социализации иностранных студентов в высших учебных заведениях наряду с такими основными факторами, как язык, образование, общежитие, влияет взаимодействие с педагогами и др.

Используя эмпирические методы, мы определили проблемы иностранных студентов, препятствующие адаптации к казахстанскому учебному заведению, и предложили пути их решения.

Ключевые слова: адаптация, социализация, иностранные студенты, высшее учебное заведение, педагогическая адаптация, социальная адаптация, психологическая адаптация, университетская среда.

B.Zh. Sanbayeva, K.A. Yessenova

Al-Farabi Kazakh National University, Almaty, Kazakhstan

Adaptation of foreign students to the Kazakh university

Abstract. Adaptation of foreign students to the Kazakh university is a multifaceted process. To study the adaptation of foreign students to the university environment, adaptation to new climatic conditions, time, new education system, new language of communication, culture of a new country.

On the research issue, an analysis of philosophical, social, psychological, pedagogical literature was carried out, direct and indirect observations were made, and survey methods were used. The study was conducted at Al-Farabi Kazakh National University, where 42 students of the 1st year from abroad were subjected to external observation in the amount of 8 months and studied their adaptation to the university environment using the survey method.

According to the results of the study, the process of social and pedagogical adaptation of foreign students to the Kazakh University and the problems that arise during their studies were identified. It was studied that the characteristics of socialization of foreign students in higher education institutions are influenced by such basic factors as language, education, accommodation, as well as interaction with teachers, etc.

Using imperial methods, we identified the problems that prevent foreign students from adapting to Kazakhstan's educational institution and proposed ways to solve them.

Keywords: adaptation, socialization, foreign students, university, pedagogical adaptation, social adaptation, psychological adaptation, university environment.

References

1. Sel'e G. Ocherki ob adaptacionnym sindrome [Essays on the adaptation syndrome] (Moskva: Izd-vo Medgiz, 1960, 225 s.) [Moscow: Medgiz Publishing House, 1960, 225 p.]. [in Russian]
2. Anokhin P. Ocherki ob adaptacionnym sindrome [Essays on the adaptation syndrome] (Moskva: Medicina, 1975, 278 s.) [Moscow: Medicine, 1975, 278 p.]. [in Russian]
3. Meyerson F. Adaptaciya, stres i profilaktika [Adaptation, stress and prevention] (Moskva: Nauka, 1981, 278 s.) [Moscow: Nauka, 1981, 278 p.]. [in Russian]
4. Kaznacheyeva V. Sovremennye aspekty adaptacij [Modern aspects of adaptations] (Novosibirsk, 1986, 120 s.). [in Russian]
5. Medvedev V. Komponenty adaptacionnogo processa [Components of the adaptation process] (Leningrad: Nauka, 1989, 109 s.). [in Russian]
6. Golovaty N.F. Student: put' k lichnosti [Student: path to personality] (Moskva: Izd-vo MGU, 1982) [Moscow: Izd-vo MSU, 1982]. [in Russian]
7. Alkozhayeva N.S., Esenova K.A. Studentterdin bilim beru uderisine bejimdeleri: dastyrli zhane innovaciya k ozkaras, Kazakstan PGA Habarshysy [Adaptation of students to the educational process: traditional and innovative approach, Khabarchysi of Kazakhstan PGA], 1, 41 (2015). [in Kazakh]
8. Biekenov K.U., Nogaibaev E.O. K probleme social'noj adaptacii inostrannyh studentov k usloviyam kazhstanskikh vuzov, Vestnik KazNU. Seriya psikhologii i sociologii [To the problem of social adaptation of foreign students to the conditions of Kazakh universities, Vestnik KazNU. Psychological and sociological series], 4(43), 35 (2012). [in Russian]
9. 118 Zharlygymen bekitilgen Qazaqstan Respublikasynda bilim berudi damytudyn 2011-2020 zhyldarga arналған Memlekettik bagdarlamasy [State Program of Education Development in the Republic of Kazakhstan for 2011-2020 approved by Decree 118]. [Electronic resource] – Available at: <https://adilet.zan.kz/kaz/docs/U1000001118> (Accessed: 20.05.2022). [in Kazakh]
10. Rovenskih O. Pedagogicheskaya tekhnologiya processa adaptacii voennosluzhashchih k usloviyam professional'noj deyatel'nosti [Pedagogical technology of the process of adaptation of military personnel to the conditions of professional activity] (Kaliningrad, 2011, 83 s.). [in Russian]
11. Zimnyaya I.A. Pedagogicheskaya psihologiya [Pedagogical psychology] (Rostov na-Donu, 1978, 384 s.) [Rostov-on-Don, 1978, 384 p.]. [in Russian]
12. Bekmahanov K.E. Problema psihologiiicheskoy adaptacii studentov [The problem of psychological adaptation of students] (Alma-Ata, 1983, 23 s.). [in Russian]
13. Rogaleva I.G. Social'naya adaptaciya studentov – uslovie formirovaniya sub»ektnoi pozicii, social'nogo statusa «student vuza», Azimut nauchnyh issledovaniy: pedagogika i psihologiya [Social adaptation of students is a condition for the formation of a subject's position, social status «student university»// Azimut nauchnykh issledovaniya: pedagogy and psychology], 4(13), 7 (2015). [in Russian]
14. Mashenbayev T.B. Qyzmetin zhana bastagan auy mektebi mugaliminin kasibi bejimdeleri pedagogikalyq zhagdajlary. Avtoref. ped gylym kand. [Pedagogical conditions of professional adaptation of a rural school teacher who has just started his career. Autoref. ped science cand.] (Almaty, 2004, 28 b.). [in Kazakh]
15. Barker M.J. Academic achievement and social adaptation among international students: a comparison groups study of the peer-pairing program. International Journal of Ieruitwo, Reitions, 14, 263 (1990).
16. Modnov S.I., Uhov L.V. Problemy adaptacii inostrannyh studentov, obuchayushchihya v tekhnicheskoy universitete, Yaroslavskiy pedagogicheskij vestnik [The problem of adaptation of foreign students studying at the technical university, Yaroslavsky pedagogical vestnik], 2(1), 111 (2013). [in Russian]
17. Imanalieva M.T., Bakirova A.S., Kuat A.N., Murzahmetova M.K. Oqushylardyn zhanartylgan oqu bagdarlamasynda psiho-fiziologiyalyq bejimdelu erekshelikterin zertteu, Habarshy. Pedagogikalyq gylymdar seriyasy [Study of the features of psycho-physiological adaptation of students to the updated curriculum, Khabarshi. Pedagogical Sciences Series], 1(62), 147 (2020). [in Kazakh]
18. Klyushnikova E. Problemy adaptacii inostrannyh studentov v rossii, Vestnik TvGU. Seriya Pedagogika i psihologiya [The problem of adaptation of foreign students in Russia, Vestnik TvGU. Pedagogy and psychology series], 1, 133-140 (2018). [in Russian]
19. Rogaleva G.I. Vospitatel'noe prostranstvo vuza kak innovacionnaya sreda social'noy adaptacii studentov, Karelian Scientific Journal [The educational space of the university as an innovative environment for social adaptation of students, Karelian Scientific Journal], 6, 4(21), 72 (2017). [in Russian]

Авторлар туралы мәлімет:

Санбаева Б.Ж. – педагогика және білім беру менеджменті кафедрасының 1 курс докторанты, әл-Фараби атындағы Қазақ ұлттық университеті, Алматы, Қазақстан.

Есенова К.А. – педагогика ғылымдарының докторы, доцент м.а., педагогика және білім беру менеджменті кафедрасының доцент м.а., әл-Фараби атындағы Қазақ ұлттық университеті, Алматы, Қазақстан.

Sanbaeva B.Zh. – Ph.D. student, Al-Farabi Kazakh National University, Almaty, Kazakhstan.

Esenova K.A. – Doctor of Pedagogical Sciences, Acting Associate Professor, Al-Farabi Kazakh National University, Almaty, Kazakhstan.